

הרב צבי שורץ

קין הוא הבל – קהלת, סוכות ופרשת 'בראשית'

הקדמה

נוהגים לקרוא מגילת קהלת בסוכות, וטעמים רבים נאמרו לכך. בעיון זה אנסה למצוא טעם נוסף לקריאת קהלת בסוכות, טעם הקשור למצוות הסוכה ולפרשת 'בראשית' שאת קריאתה מתחילים ב'שמחת תורה', אחר סיום התורה בפרשת 'וזאת הברכה'. הבנה מעמיקה את שהתרחש במפגש של שלמה המלך עם מלכת שבא, עשויה להסביר את סיבת כתיבתו של ספר קהלת, ותאיר את פרשת קין והבל מפרשת 'בראשית' באור חדש.

א. קריאת קהלת בסוכות וטעמיה

הרמ"א בהגהה ל'שלחן ערוך' (או"ח סי' תצ סעי' ט) פוסק: ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חוה"מ [פסח] וכן הדין בסוכות עם קהלת ונוהגין לומר רות בשבועות.

גם בהגהה לסימן תרסג (סעי' ב) מוסיף הרמ"א: ונוהגין לומר קהלת בשבת של חוה"מ [סוכות]. וכך הביא בדרכי משה הארוך (סימן תצ) את דברי ר' דוד אבודרהם: 'ובסוכות אומרים קהלת מפני שכתוב בו תן חלק לשבעה וגם לשמונה שהם ימי החג'. המקורות הקדומים לקריאת קהלת בסוכות הם 'סידור רש"י'² ו'מחזור ויטרי'³, ושם מוסיף המהדיר⁴ שבמסכת סופרים (פרק יד) מוזכרת קריאה של חמש המגילות אבל לא נזכר מתי יש לקוראן, ואילו 'מחזור ויטרי' כותב שקוראים את המגילות בשלושת הרגלים.

לקשר בין סוכות לקהלת נכתבו מספר טעמים:

1. באבודרהם, וכן הביא ה'משנה ברורה'⁵: כתוב בקהלת 'לשמחה מה זו עושה'⁶, וסוכות

1. אבודרהם השלם, ירושלים תשכ"ג, עמ' רמ
2. סידור רש"י, ברלין תרע"ב סי' רכב עמ' 104.
3. מחזור ויטרי, אוצר הפוסקים תשס"ט, סי' תתסו.
4. שם הערה 2.
5. מ"ב סי' תצ ס"ק יז.
6. קהלת ב, ג.

- הם ימי שמחה⁷ - 'ושמחת בחגך... והיית אך שמח'⁸.
2. 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה'⁹ - ודרשו בקהלת רבה (פר' יא פיס' ב ד"ה תן): 'שבעה' אלו שבעת ימי סוכות, 'ושמונה' זה שמיני עצרת. בין הראשונים שהביאו טעם זה יש חילוקי דעות בתאריך קריאתה של המגילה. יש שאומרים שקוראים אותה בשבת חול המועד,¹⁰ ויש שאומרים¹¹ שקוראים אותה ב'שמיני עצרת'. לפי הפסוק נראה שאפשר היה לקרוא את המגילה בכל אחד משבעת ימי החג, ולא דווקא בשבת חול המועד, אולם ה'יפה ללב'¹² וה'ביכורי יעקב'¹³ לומדים מהמילה 'שבעה' שהיא נקראת דווקא בשבת, כלומר ביום השביעי בשבוע.
3. קהלת לועג להבלי העולם הזה ומחזק את עיקר השמחה שהיא שמחת התורה.¹⁴
4. שלמה המלך מזהה כ'קהלת בן דוד' שחיבר את המגילה, ונקרא בשם זה כי היו דבריו נאמרים ב'הקהל'¹⁵ שחל בסוכות בשנה השמינית לשמיטה.¹⁶
5. הנצי"ב בפירושו 'הרחב דבר'¹⁷ מביא, שכל אומות העולם באות לירושלים בחג הסוכות, ככתוב בספר זכריה פרק יד. והיו מקריבים ישראל בחג שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם. וחלק מחכמי אומות העולם באו לעמוד על קרבנם, כמו שאדם מישראל עומד על קרבנו:
- וכך היה המנהג בימי שלמה ומש"ה היה שלמה מגיד 'קהלת' בחול המועד סוכות לפני חכמי אומות העולם.
6. שלמה המלך חנך את בית במקדש בסוכות (מלכים א ח, סה):
- ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום.
- ומפרש רש"י (מלכים שם): שבעת ימים של חינוך המקדש **ושבעת ימים חג הסוכות**. ובפיוט ההושענות 'אום נצורה', הנאמר **בשבת חול המועד**, מזכירים חגיגה זאת:

7. ב'טעמא דקרא' לגר"ח קנייבסקי בהוספות אות ח' כתב טעם נוסף: משום דכתיב 'ושבחתי אני את השמחה' ואמרינן בשבת ל ע"ב 'זו שמחה של מצוה', ולכן קוראים את מגילת קהלת בסוכות, כי זו **שמחה של מצוה**.
8. דברים טז, יג; שם, טז.
9. קהלת יא, ב.
10. ספר מנהגים דבי מהר"ם (מרוטנברג) סדר שמיני עצרת עמ' 68. ובדרכי משה, או"ח סי' תרסג ס"ק ב, ובמהרי"ל, סביונטה שט"ז, סדר תפילות חג סוכות עמ' סט.
11. ספר המנהג, לר' אברהם בן נתן הירחי, מוסד הרב קוק תשל"ח עמ' תטז; אורחות חיים, ירושלים תשט"ז, סי' מג עמ' רס - 'מנהג צרפת לקרוא בשמיני עצרת'. מנהג תימן בחו"ל - לחלק את המגילה בין שמיני עצרת ושמחת תורה, ובא"י שהם יום אחד - מחלקים לג' חלקים: א' דסוכות, שבת חוה"מ ושמיני עצרת (סידור כנסת הגדולה - תכלאל, צוביירי, תל אביב תשמ"ו, עמ' שכז).
12. יפה ללב, ח"ב סי' תרסג ס"ק ב.
13. ביכורי יעקב, הלכות סוכה סי' תרסג ס"ק ד.
14. צדקת הצדיק לר' צדוק הכהן מלובלין, סי' רב.
15. מדרש קהלת רבה פר' א פיס' כ.
16. 'מחזור ויטרי', אוצר הפוסקים עמ' תתסו; מטה משה, סי' תתקסו - ענייני שמיני עצרת.
17. חומש 'העמק דבר' בפירושו 'הרחב דבר', במדבר כט, יב.

'כהושעתה קהלת ועמו בבית עולמים. רצוך בחגגם שבעה ושבעה ימים. כן הושע נא'.
היות שמזכירים בפיוט את חנוכת הבית בסוכות ע"י **קהלת**, קוראים את **מגילת קהלת**
באותו היום שקוראים פיוט הושענא זה.¹⁸

7. מרדכי זר כבוד, ב'דעת מקרא' במבוא לקהלת (עמ' 6), כותב:

ונראה לי שיש קשר בין המנהג הזה [לומר קהלת בסוכות] לבין דברי רבי יונתן
בשיר השירים רבה פ"א שאמר על סדר הכתובים של שלמה: שיר השירים כתב
תחילה, ואחר כך משלי, ואחר כך קהלת. דרך ארץ, כשאדם נער אומר דברי זמר
[שיר השירים], הגדיל אומר דברי משלות [משלי], הזקין אומר דברי הבלים
[קהלת]. שלוש הרגלים מסמלים מחזור זה בתקופות השנה: באביב, המקביל לגיל
הנערות קורין בפסח שיר השירים [עת הזמיר הגיע]. בקציר ועונת ביכורי פירות
קורין מגילת רות, שנזכר בה קציר חטים. באסיף - תקופת הזיקנה - קורין **קהלת**,
המזכיר סופו של אדם, המסתיים ב'סוף דבר'.

ב. קריאת 'בראשית' ב'שמחת תורה'

הטור (או"ח סי' תרסט) מפרט את סדר קריאת התורה ב'שמחת תורה':
ומוציאין ג' ספרים וקורין בא' וזאת הברכה והמפטיר קורא בשני כמו אתמול
ומפטיר במלכים ויעמוד שלמה לפני ה' ובירושלים יש שמפטירין ויהי אחרי מות
משה והכי מנהגינו ובשלישי מתחיל בראשית וקורין אותו ש"ת לפי שמסיימין בו
התורה וראוי לשמוח בסיומה ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון
פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד.

וכך מובא ב'אבודרהם':¹⁹

ונקרא יום זה שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה. והטעם
שמתחילין מיד 'בראשית' כדי שלא יהא פתחון פה לשטן, לקטרג לומר כבר סיימו
אותה ואין רוצים לקרות עוד. או הטעם, כמו שזכינו בסיומה כך נזכה בהתחלתה.
וב'לבוש' (או"ח סי' תרסט):

מה שמסיימין ומתחילין התורה ביום אחרון דסוכות ולא בראש השנה שהוא יום
ראשון מן השנה, הוא גם כן להטעות את השטן, שלא יידע מתי יהיה ראש השנה
שהוא יום הדין ולא יקטרג על ישראל.

ג. מלכת שבא וספר 'קהלת'

ספר קהלת הוא אחד מספרי המקרא, וכולו אווירה של ייאוש וזלזול בכל ענייני החומר
שבעולם הזה, והכול הבל. האם אפשר למצוא לכך רמזים בפרקי שלמה (הוא קהלת)
בספר מלכים?

18. הרב ולדנברג, ציץ אליעזר, כרך כב סי' לו.

19. אבודרהם השלם, ירושלים תשכ"ג, יום שמיני ושמחת תורה עמ' ש.

שמעתי מפי הרב שלמה מן ההר זצ"ל שגרעין הייאוש נבט בליבו של שלמה במפגש עם מלכת שבא. לשלמה המלך התגלה הקב"ה בגבעון²⁰ בחלום הלילה בעודו נער צעיר. ה' פונה אליו 'שאל מה אתן לך', ושלמה מבקש: 'לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע', והקב"ה נענה לבקשתו:

יען אשר שאלת את הדבר הזה, לא שאלת לך ימים רבים... הנה נתתי לך **לב חכם ונבון**, אשר כמוך לא היה לפניך, ואחריך לא יקום כמוך...

הפרקים הבאים במלכים א' מתארים את חוכמתו הרבה של שלמה: בפרק ג' רואים את חוכמת המשפט שלו, ששפט בין שתי נשים שילדו בן ואחד מת. כל אחת מהנשים טענה שבנה הוא זה שנשאר חי. אף שלא היו עדים, שלמה בחכמתו הצליח לגלות מי האם האמיתית, וכולם 'ראו כי **חכמת אלוקים בקרבו לעשות משפט**'.²¹ בפרק ה' ובפרקים ט'-י"ב מתוארת חוכמתו היתרה על כולם:

ויתן אלהים **חכמה לשלמה ותבונה** הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים.

ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויהי שמו בכל הגוים סביב.

ושם בפסוק כו: **'וה' נתן חכמה** לשלמה כאשר דבר לו'. פרק י' אמור להיות השיא שאליו שאף שלמה המלך. הוא התיימר להיות מלך שכל העולם יכיר בגדלותו ובחוכמתו. לכן נשא אלף נשים, ואסף אוצרות מכל העולם. ואכן הגיעו אליו מכל העולם לשמוע את חוכמתו (שם י', כב-כה):

כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף שנהבים וקפים ותכיים. ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר **ולחכמה**. וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את **חכמתו** אשר נתן אלהים בלבו. והמה מבאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות ונשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה.

בתחילת הפרק מסופר על מלכת שבא, ששמעה את שמעו של שלמה ובאה לירושלים להיווכח בחוכמתו ובגדולתו. בפרק זה מתאר המקרא בפירוט את בואה של מלכת שְׁבָא כמודל של מלך שְׁבָא לראות ולשמע את חוכמת שלמה:

ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'... **ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתו משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ועולתו אשר יעלה בית ה' ולא היה בה עוד רוח**. ותאמר אל המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על דברך ועל **חכמתך**. ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי החצי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי. אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את **חכמתך**. יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה' את ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה.

20. מלכים א ג, ה-ד.

21. שם שם כה.

בקריאה חיצונית זהו פרק המתאר את ההצלחה הכבירה של כל מפעליו של שלמה וההערכה הרבה שזכה לה בקרב כולם. אולם בקריאה עמוקה יותר מתברר ששיא זה היה גם תחילת ההתפכחות של שלמה המלך ממפעליו הראוותניים.

המלבי"ם מתאר את התדהמה של מלכת שבא מהארמון ומהסדר והיופי שבו, **ועל זה** אומר הכתוב **'ולא היה בה עוד רוח':**

ותרא. חוץ מזה ראתה את כל חכמת שלמה, בכל מיני החכמות: והבית. היינו הבתים שבנה: ומאכל שולחנו. שהיה נעלה משולחן כל המלכים בכמות ובאיכות: ומושב עבדיו. הם האוכלים על שולחן המלך, שהיה מושבם בסדר לפי מדרגתם איש לפי ערכו: ומעמד משרתיו. המשרתים בשולחן המלך, כל אחד היה לו מעמד מיוחד לפי שירותו, וכן מלבושיהם, כל אחד היה לו מלבוש מצוין בפ"ע כפי עבודתו, שהטבחים היה להם מעמד ומלבוש מיוחד וכן הרקחים והאופים ודומיהם, וכל אחד הכיר את מקומו והיה ניכר בלבושו: ומשקיו. שהיו ממינים רבים וממדינות מתחלפות: ועולתו. הוא המעלה שעשה מעצי אלמוגים שהוא עולה בה מביתו לבית ה' שיזכיר בפסוק י"ב שהיה יקר ונפלא מאד, אמת היה הדבר. כי כבר אמר החוקר שהעוסקים בחכמה העיונית קשה להם להשתלם גם בשכל המעשי, כי נושאי העיונים הם מושגים מופשטים מחומריים ולא ישימו לב על הנהגה המדינית (והמעשי) [והמעשית] שהוא נקשר בעניינים חומריים.

מפי הרב שלמה מן ההר זצ"ל, שהיה רבה של בית וגן בירושלים, שמעתי שנראה לו שלפי הדגש בפירוש המלבי"ם, שלמה המלך התאכזב מהמפגש עם מלכת שבא - היא באה לשמוע את חוכמתו הרבה, והוא אכן ענה לה על כל חידותיה. וכשהיא ישבה לאכול בארמון המפואר, היא התפעלה מִמְדֵי המשרתים, מהאוכל, מהמשקאות המגוונים, מהבניין, מהאדריכלות, מהסדר ומהמשמעת שהיו בארמון. התפעלותה גברה נוכח המדרגות ('עולתו') העשויות מעצי אלמוגים וכיסא המלכות, שמתואר ביתר פירוט בספר דברי הימים שהיה מיוחד במינו עם אריות מגולפים שהפליאו כל עין רואה. אכן בכל אלו מושקעת מחשבה ותכנון, אך אלו דברים חיצוניים. כל הסדר המדוקדק מראה על חוכמה של אדריכלות, של הבנה במוסיקה ('עשיתי לי שרים ושרות' - קהלת ב, ח) ושל טעם משובח. אלו שייכים ל'חוכמות חיצוניות' שבונות את הסדר בעולם. הוא ציפה שכתוצאה מההתפעלות הזאת תבואנה השאלות האמיתיות המבקשות לחדור לתכלית האדם: אם יש לו מערך מובנה של אורח חיים חדש והסתכלות אחרת על החיים. לפי המלבי"ם, כשהמלכה סוף סוף מזכירה את שם ה', היא מתפעלת כיצד אדם רוחני כשלמה יודע לרדת לעולם המעשי ולארגן אותו בפרטי פרטים. יכולת זו הינה נדירה, כי על פי רוב אדם ברוך כישרונות - או שהוא רוחני או שהוא בעל יכולת בנייה גשמית, ואצל שלמה התחברו שני הדברים. שלמה קיווה שכל מי שהוא תאב חוכמה ודעת, כשיראה את החוכמה המושקעת בצד החיצוני של החיים, יחפש לעלות לשלב פנימי יותר ולשאול ולהתעניין אם יש לו גם פשר למהותו של האדם. והמלכה החכמה הזאת לא שואלת דבר ומסתפקת בחוכמות שראו עיניה. שלמה המלך מאוכזב מאוד, וכשהפמליה עוזבת את

הארמון, הוא מוציא את הקולמוס מקסת הדיו וכותב את הגיגיו ומסקנותיו, שמאוחר יותר יהיו הפסוקים הראשונים בספר קהלת (ב, ד-ט):

הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים. עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי. עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים. קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם. כנסתי לי גם כסף וזהב וסגולת מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות. וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי... גם זה הבל.

מכל הנ"ל יוצא ששלמה המלך נוכח לדעת שחייו בוזבזו לריק. הוא השקיע יותר מדי בצד החיצוני של החיים ובחוכמות הבניין וסידור העולם. דברים אלו הם אכן משובבי נפש ומלאים חוכמה, ויש בהם גם שאר רוח. אך שלמה המלך חשב שאחרי העניין ביופי ובבנייה המושכים את העין, המתבוננים החכמים יעשו את הצעד הבא ויבואו להתעמק גם בערכי נצח, במוסר ובשאלות של מגמה ותכלית החיים. התברר לו, להנאתו, שהיחס צריך להיות הפוך. נדרשת השקעה מעטה ביופי ובחומר, רק כדי לספק גירוי ראשוני לנפשו, ולהראות שידי רב לו ב'חוכמות חיצוניות', ואחר כך יש להרבות בשיח על אורח חיים שלם ועל בניין האישיות הפרטית והכללית: כיצד להתגבר על חולשות, כיצד לנהל ממלכה וכיצד לעקור את הרשע מהעולם. רק בסוף חייו נוכח לדעת שכל עמלו היה לשווא. מלכת שבא, בהבעת הפליאה מן היופי והסידור החיצוני, גרמה לו להרהורים נוקבים על הטעות הגדולה של מפעלי הראווה שהשקיע בהם את רוב ימיו, שבזבזו לשווא, כי לא השיגו את המטרה שאליה התכוון - להתעמק בחוכמות פנימיות ולא להסתפק רק בידיעות מדעיות ובמאמצים להנעמת החיים.

ד. 'ואל קין ואל מנחתו לא שעה'

פירושים רבים נכתבו על פרשת קין והבל. מדוע שעה ה' אל מנחת הבל ולא אל מנחת קין? מדויק במקרא אפשר למצוא תשובה לכך.

כתוב: 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה'. היה צריך לכתוב רק וישע ה' אל מנחת הבל ולא אל מנחת קין. כמו כן, מדוע היה חשוב לתורה לציין את משלח היד שלהם - שקין היה עובד אדמה והבל היה רועה צאן?²²

על פי מסקנתו של ספר קהלת אפשר להסביר גם פרשה עמומה זו - קין בחר מקצוע שמקנה לו יציבות וקביעות. הוא היה איש אדמה. הקרקע היא נכס קבוע ולא נייד, ולכן קרקעות מוגדרות 'נכסי דלא נייד'. גם שמו - קין, מתאים לאישיות שעסוקה רק בקניין. הוא איכר עשיר ורואה נחת בחייו הכלכליים. לעומתו הבל הוא רועה צאן. הרועים תלויים במקנה הצאן, והבהמות הן כמו מיטלטלין, 'נכסי דנייד', ויכולות להיאבד. אין לו יציבות

22. התשובה הפשוטה לשאלה זו היא כדי שנבין מדוע קין הביא מנחה מפרי האדמה והבל הביא מנחה מן הצאן. כל אחד הביא מפרי עמלו.

בחיי הכלכליים. שמו הבל משמעותו אֵד היוצא מן הפה, שאין בו ממשות. כמו כן, לרועים יש הרבה זמן, כשהצאן רועה בשדות הם יכולים להתעסק בענייני רוח ולהעמיק במחשבות. האבות והשבטים היו כולם רועים, מלבד יצחק, והיה להם זמן פנוי להגות ב'מושכלות' ובעולם הרוח. כך יובן המדרש על הפסוק 'ויעקב איש תם יושב אהלים', שלפי הפשט יושב אוהל פירושו רועה צאן²³ - 'אבי יושב אוהל ומקנה', וחז"ל דרשו שישב באוהלי תורה. מדרש זה מבין לעומק את עולמו הרוחני של הרועה - הוא איננו יציב בחיי הכלכליים ונושא עיניו לשמיים, ויש לו זמן רב לפתח את עולמו הרוחני. ההבדל המהותי לא היה רק בין מנחת הבל למנחת קין, **ההבדל היה בין קין להבל, בין אופיו היציב של קין שמרגיש שאיננו זקוק כל כך לסמוך על הקב"ה והוא סומך על הקניין והבניין, לעומת הבל שעולמו רוחני**. רבנו בחיי על התורה²⁴ מוצא יסוד זה בקשר שבין ספר קהלת לפרשת קין והבל, בשל הפעלים והתארים של קניין והבל שנמצאים בקהלת לבין השמות 'קין' ו'הבל' בבראשית:

ועל דרך השכל, קין והבל יש בשמם התעוררות ורמז לעניין הווייה והפסד, כי הם אחים סמוכים זה לזה. **וקין רמז לקניין העוה"ז, והבל רמז למי שדעתו שפלה, ומהביל אותו הקניין**, וכן היתה מנחתו - הצאן שהיא שפלה מכל בעלי חיים, וע"כ דבק בו רצון ה' יתברך. הוא שכתוב: וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, והיתה מנחתו של קין 'מפרי האדמה', כי היה אוהב קניני העוה"ז ועבודת הגוף שאין בו קיימא ונמשך אחר התאוות הגופניות, וע"כ לא חל עליו רצון הש"י, הוא שכתוב: ואל קין ואל מנחתו לא שעה... **ולעניין הזה רמז שלמה ע"ה בס' קהלת**, הוא שאמר: קהלת הגדלתי מעשי בניתי לי בתים גו', קניתי עבדים ושפחות גו', כנסתי לי גם כסף וזהב. וזה כולל כל קניני העולם והשגתו, וזהו כנגד קין. **כי הכל דבר בטל, והכל שב אל העפר...** הרי שהתעורר על עניין קין והבל הנרמז בו הויה והפסד.

לפי דבריו, ספר 'בראשית' מספר לנו שאלוקים רואה בהבל וברוח את המעלה, וכך ראוי להתקרב אליו, ואילו קניני העולם הזה הם צרכים, אבל אין בהם ערך של קדושה. אם אפשר לבטא רעיון זה ב'משחק מילים', **הרי קין הוא הבל והבל הוא קין** - עולם הרוח הוא הקניין החשוב יותר, ועולם הקניין והבניין הכלכלי הוא בעל חשיבות משנית, ומי שמבסס את כל עולמו עליו, ייוכח לדעת, כמו שביטא שלמה בקהלת - 'הבל הבלים הכל הבל'²⁵.

ה. הסוכה והבל הקניין

גם מצוות הסוכה באה ללמדנו על היחס הנכון שבין קנייני החומר לרוח.

23. רשב"ם, בראשית כה, כז.

24. בראשית ד, יב.

25. קהלת א, ב.

'במאמרי הראיה' במאמרו 'הסוכה' (ח"א עמ' 149) נדרש הרב קוק למצוות הסוכה שלדברי הגמרא²⁶ מגינה עלינו.

ואם ייפלא בעינינו איך תוכל דירת עראי כסוכה להגן עד שבלא היסוס נוכל עוד לקחת אותה כדוגמא להגנה ולביטחון שלנו? איך יוכל בנין של שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ליהפך למבצר ולמגן נגד כל צר ואויב? מוכרחים אנחנו להגיד גלוי לפני כל באי עולם שאמת נצחית היא, שדווקא זאת הסוכה, שהיא נבנית דווקא בצורה כל כך קלושה עד שמצד צורתה החיצונה אינה ראויה לכאורה להיות נקראת אפילו בשם של בית דירה, היא היא הראויה להיות לנו למגדל עוז ולמבצר מפני כל אויב ומתנקם... **לא מפני החוזק החומרי שבמחיצותיה הקלושות והחלשות, אלא מפני שהחוק, דבר ד', הוא אשר גזר אומר שבימי החג הקדוש הזה חג האסיף, זאת היא בית דירתנו.**

אין מתאים יותר לקרוא את קהלת, שרואה את ההבל שבהישענות על קנייני העוה"ז, בחג הסוכות. עניינה של הסוכה לצאת מדירת הקבע ולשבת בדירת ארעי, להביט אל הכוכבים מבעד לסכך ולבנות בחג הסוכות עולם פנימי, שמחנך אותנו לא להסתמך על הבית היציב, שגורם להרגשת 'כוחי ועוצם ידי', אלא לדבר ה' בסוכה הדלה והרעועה, שכל כולה 'בנויה' על הלכות של 'גוד' ו'לבוד' ו'דופן עקומה'. שהיה זו ב'צילא דמהימנותא' היא המציאות הראויה ליהודי מישראל בחג הסוכות.

סיכום

בחג הסוכות נהוג לקרוא מגילת קהלת, שאותה כתב שלמה המלך, מתוך ניסיון חייו העשיר, ובה כתב את מסקנתו שעיסוק עיקרי בקנייני העולם הזה הוא הבל. אחד הגורמים שהביאו אותו לשינוי תפישת עולמו היה המפגש המאכזב עם מלכת שבא, שהתפעלה מהפאר וההדר של ארמונו, ולא ראתה צורך להיכנס פנימה ולספוג ממנו יסודות של חוכמה אלוקית, שהם הערובה לתיקון עולם. ראייה זו מתאימה למהותה של הסוכה, שעניינה לצאת מדירת קבע ומקנייני העוה"ז אל דירת ארעי שטובלת באור השכינה. בסיומו של החג, ב'שמחת תורה', קוראים בפרשת 'בראשית', שבתוכה פרשת קין והבל המלמדת אותנו לעבוד את ה' בדרכו של הבל, בדגש על עולם הרוח, כדי שה' ישעה אלינו, ולא בדרכו החומרית של קין.

26. ערכין לב ע"ב.